

การพัฒนา รูปแบบการแสดงผลของหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ

Development of Mor-Lam Business Model

Sirichai Tupkhwa

Somkhit Suk-erb

Mahasarakham University

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการแสดงผลของหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา 1) เพื่อศึกษาความประวัติความเป็นมาของหมอลำหมู่ 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของรูปแบบการแสดงผลของหมอลำหมู่เชิงธุรกิจในปัจจุบัน และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางพัฒนา รูปแบบการแสดงผลของหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่จากคณะหมอลำหมู่ 3 ทำนองคือทำนองขอนแก่น เลือกคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ และคณะอนุภาครวิเศษศิลป์ ทำนองกาฬสินธุ์ มหาสารคามเลือก คณะศิลป์ปทุมไท และคณะเพชรแพรวา ทำนองลำเพลินเลือกคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง และคณะบัวริมบึง เป็นแหล่งในการเก็บรวบรวมข้อมูล นำเสนอผลการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย โดยการพรรณานาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประวัติของเป็นมาของหมอลำหมู่มีประวัติความเป็นมายาวนาน พัฒนามาจากการอ่านหนังสือผูกที่ใช้สำหรับจารวรรณกรรมคำสอนอีสาน และนำมาใส่ทำนองเพื่อให้เกิดความไพเราะ 2) ปัญหาของรูปแบบการแสดงผลของหมอลำหมู่ขาดการจัดการที่เป็นระบบเนื่องจากสมาชิกในวงไม่มีประสบการณ์ และความชำนาญทั้งในการร้องและการลำ การเจ็บป่วยของสมาชิกในวงที่เกิดจากการทำงานต่อเนื่อง หรือความทันสมัยของอุปกรณ์การแสดง รวมไปถึงภัยทางธรรมชาติที่ไม่สามารถคาดการณ์ไว้ล่วงหน้า 3) แนวทางพัฒนา รูปแบบการแสดงผลของหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ ต้องประยุกต์วัฒนธรรมการแสดงที่มีอยู่เดิมเข้ากับสมัยใหม่มากขึ้นเพื่อสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ให้แก่ผู้ชม ปรับเวที ชุดการแสดง อุปกรณ์ประกอบฉากให้เข้ากับเนื้อเรื่องที่แสดงและง่ายต่อการเก็บรักษา รวมไปถึงการขนย้ายไปยังสถานที่ต่างๆ วรรณกรรมคำกลอนเน้นการนำวรรณกรรมคำกลอนพื้นบ้านอีสานมาใช้แสดง เรื่องที่นำมาแสดงควรสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามจารีตประเพณีสื่อถึงผู้ชมผู้ฟังเกิดความสมัคสมานสามัคคีในสังคมอีสาน การพัฒนาแบบทำเต็น หัวใจหลักคือครูผู้สอนต้องเข้าใจหลักของวัฒนธรรมร่วมสมัยและมีการพลิกแพลงได้อยู่ตลอดเวลาให้เข้ากับสถานการณ์ การบริหารจัดการวง มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบให้ชัดเจน มีการบริหารจัดการรายได้ที่ทันสมัย นำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์เข้ากับการบริหารรายได้ของวง มีการบันทึกข้อมูลรายรับ รายจ่าย ในแต่ละงาน และที่สำคัญมีการบันทึกการแสดงแล้วเผยแพร่ทางสื่อโซเชียลมีเดียเพื่อสร้างรายได้เพิ่มจากช่องทางดังกล่าว

แนวทางในการพัฒนาดังกล่าวนี้เป็นการแนะนำจากผู้วิจัยที่นำปัญหาที่แต่ละคณะพบเจอขึ้นมาหาแนวทางแก้ไขในเบื้องต้น แต่ในทางปฏิบัติแล้วนั้นผู้บริหารหัวหน้าคณะหมอลำคงมีทางออกในการแก้ปัญหาที่ดีอยู่แล้วด้วยความที่มีประสบการณ์ในการทำคณะหมอลำมานาน

คำสำคัญ : การพัฒนา รูปแบบการแสดงผล หมอลำหมู่ เชิงธุรกิจ

Abstract

The aim of the study was to investigate understanding of the development of Mo Lam Moo business (Northeastern-style singers) The research was determined to 1) to study the background of northeastern-style singers 2) to survey the condition of the format of the performance 3) to dissertation of the guidelines to develop the model of Mo Lam Moo performance. The target group consists of 7 groups of Isan style band in Khon Kaen, Kalasin, Maha Sarakham, Nakhon phanom district.

The findings were as follows: 1) The history of Northeastern-style singers has long. It is developed from reading about Isan literature, then put the melody to make harmonious. 2) The issue of display format comes from lack of systematic management due to the members of the Mo Lam Moo band has no experiences and expertise in singing and dancing. Furthermore, sickness from continuous working made them tired and unable to develop the new style of playing. Besides, the show equipment and nature disaster caused the band greatly. 3) The way to update the northeastern style singers depend on applying the former style with modern style to create the new and innovative to the audiences. The new stage, modern costume, the props to the scene that easy to kept including the transportation to places. Poetry in literature focus in the folk verse of Isan. The story of playing should reflect lifestyle and tradition of Isan people. The dancing style must be modern rely on dancer teacher. The management of the budget should rely on information to save the expenditure and revenue.

The way to promote the show should rely to the social media by recording audio and video recording for gaining more advantages. The disquisition suggest that the leader is the most important in force of development since they have a long experience in workplace.

Keywords : development, style of the show, molum group, business

บทนำ

ในสังคมโลกาภิวัตน์นี้ หมอลำ เป็นรูปแบบวัฒนธรรมทางภาคอีสานของประเทศไทย สามารถแบ่งออกได้หลายอย่าง ตามลักษณะทำนองของการลำ เช่น ลำเต้ย ลำกลอน ลำเรื่อง ลำเรื่องต่อกลอนลำเพลิน ลำซิ่ง คำว่า “หมอลำ” มาจากคำ 2 คำมารวมกัน ได้แก่ “หมอ” หมายถึง ผู้มีความชำนาญ และ “ลำ” หมายถึง การบรรยายเรื่องราวต่างๆ ด้วยทำนองอันไพเราะ ดังนั้นหมอลำจึงหมายถึง ผู้ที่มีความชำนาญในการบรรยายเรื่องราวต่างๆ ด้วยทำนองเพลง ความเจริญก้าวหน้าของหมอลำเหมือนกับความเจริญก้าวหน้าของสิ่งอื่นๆ เริ่มแรกเกิดจากผู้เฒ่าผู้แก่เล่านิทานหรือวรรณคดีที่เกี่ยวกับจารีตประเพณีและศีลธรรม โดยเรียกกลุ่กลานมาฟังกันมาก ซึ่งจะนั่งเล่าก็คงไม่เหมาะจึงต้องยืนขึ้นเล่าครั้ง ผู้เล่าเพียงแต่เล่าไม่ออกท่าทางคงไม่สนุก ผู้เล่าจึงจำเป็นต้องยกไม้ยกมือแสดงท่าทางเป็นพระเอก นางเอก ตัวโกง ตัวตลก นักรบ เสนา เป็นต้น และเพิ่มความน่าตื่นตื้นด้วยสำเนียงสั้นยาว ใช้เสียงสูงต่ำประกอบ และหาเครื่องดนตรีประกอบเช่น ซอ ปี่ แคน เพื่อให้เกิดความสนุกครึกครื้น ผู้แสดงมีเพียงแต่ผู้ชายอย่างเดียวไม่มีรสชาติ

เผ็ดมัน จึงจำเป็นต้องหาผู้หญิงมาแสดงประกอบ จึงถือเป็นการลำแบบสมบูรณ์ เมื่อผู้หญิงมาเกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ก็ตามมา เช่น เรื่องเกี่ยวพาราสิ เรื่องซิงติซิงเตน ยาด(แยง)สามี่ ภรรยา เรื่องตลกโปกฮา ตามแต่ท้องเรื่องที่เล่านั้น เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป วิวัฒนาการของหมอลำก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยนั้นๆ อาทิ หมอลำกลอน ลักษณะเป็นการลำที่มีหมอลำชายหญิงสองคนลำสลับกัน มีเครื่องดนตรีประกอบเพียงชนิดเดียวคือ แคน การลำมีทั้งลำ เรื่องนิทานโบราณคดีอีสาน เรียกว่า ลำเรื่องตลกกลอนลำทวย (ทวยโจทย์ปัญหา) ซึ่งผู้ลำจะต้องมีปฏิภาณไหวพริบที่ดีสามารถตอบโต้ ยกเหตุผลมาหักล้างฝ่ายตรงข้ามได้ ต่อมามีการเพิ่มผู้ลำขึ้นอีกหนึ่งคน อาจเป็นชายหรือหญิงก็ได้ การลำจะเปลี่ยนเป็นเรื่องซิงรักหักสวาท ยาดซู้ยาดผัว เรียกว่า ลำซิงซู้ ปัจจุบันกลอนนั้นหายากเพราะขาดความนิยมลงไปมาก แต่ว่าปัจจุบันได้วิวัฒนาการมาเป็นหมอลำกลอนซึ่งเพื่อความอยู่รอดและผลก็คือได้รับความนิยมในปัจจุบัน

หมอลำแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ หมอลำพื้น หมอลำผีฟ้า หมอลำกลอน หมอลำหมู่ และหมอลำเพลิน หมอลำหมู่สามารถแยกออกตามลักษณะลีลาและทำนองการลำ ดังนี้ หมอลำหมู่และหมอลำเพลิน (Saenpradit, K., 2009, p.3) หมอลำหมู่มีวิวัฒนาการตามยุคสมัยเพื่อให้เป็นที่นิยมโดยมีวิวัฒนาการตามความนิยมในการฟังเพลงลูกทุ่ง ทำให้เกิดท่วงทำนองลำแบบใหม่ ที่มีจังหวะคึกคักเร้าใจและสนุกสนาน เอกลักษณะคือ หมอลำผู้หญิงจะนุ่งกระโปรงสั้นเลยหัวเข่า หรือมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า หมอลำเพลินกกาขาว (Thammawat, C., 1983, p.52)

หมอลำหมู่ หมอลำเพลินเป็นการลำที่มีผู้แสดงครบหรือเกือบจะครบตามจำนวนตัวละครในเรื่องที่ดำเนินการแสดง มีอุปกรณ์ประกอบ ทั้งฉาก เสื้อผ้าสมจริงสมจัง และยังมีเครื่องดนตรีประกอบ แต่เดิมที่มีหลักๆ คือพิณ (ซุง หรือ ซิง) แคน กลอง กรรจจะมี 2 แนวทางคือ ลำเวียง จะเป็นการลำแบบลำกลอน หมอลำจะแสดงเป็นตัวละครตามบทบาทในเรื่อง การดำเนินเรื่องค่อนข้างช้า แต่ก็ได้อรรถรสของละครพื้นบ้าน หมอลำได้ใช้พรสวรรค์ของตัวเองในการลำ ทั้งทางด้านเสียงร้อง ปฏิภาณไหวพริบและความจำเป็นที่นิยมในหมู่ผู้สูงอายุ ต่อมาเมื่อดนตรีลูกทุ่งมีอิทธิพลมากขึ้น จึงเกิดวิวัฒนาการของหมอลำหมู่อีกครั้งหนึ่ง โดยได้ประยุกต์กลายเป็น ลำเพลิน ซึ่งมีจังหวะที่เร้าใจชวนให้สนุกสนาน ก่อนการลำเรื่องในช่วงหัวค่ำจะมีการนำเอารูปแบบของ วงดนตรีลูกทุ่งมาใช้เรียกคนดู กล่าวคือจะมีนักร้องมาร้องเพลงลูกทุ่งหรือบางคณะหมอลำ ได้นำเพลงสตริงที่กำลังฮิตในขณะนั้นมาขับร้อง มีทางเครื่องหรือแดนซ์เซอร์เต้นประกอบ นำเอาเครื่องดนตรีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เช่น กีตาร์ คีย์บอร์ด แซ็กโซโฟน ทรัมเป็ต และกลองชุด เป็นต้น โดยนำมาผสมผสานเข้ากับเครื่องดนตรีเดิม ได้แก่ พิณ แคน ทำให้ได้รสชาติของดนตรีที่แปลกออกไป ยุคนั้นนับว่าหมอลำเฟื่องฟูมากที่สุด คณะหมอลำต่างๆ ส่วนใหญ่จะอยู่ในแถบจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม อุบลราชธานี อุดรธานี หมอลำหมู่สามารถแบ่งตามทำนองของบทกลอนลำได้อีก ซึ่งแต่ละทำนองจะออกเสียงสูงต่ำไม่เหมือนกัน ได้แก่ ทำนองขอนแก่น ทำนองกาฬสินธุ์ ทำนองสารคาม ทำนองอุบล เป็นต้น หมอลำเป็นองค์วิชาความรู้อย่างหนึ่ง ทำให้เราเรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมได้ การแสดงหมอลำไม่ใช่แค่การอนุรักษ์ แต่ยังอธิบายความหมายและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในวงชาวบ้าน ซึ่งเป็นมูลขั้นต้นอย่างดี ในเมื่อวัฒนธรรมอีสานได้มีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นเราควรที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมของเราไว้ วัฒนธรรมทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นของไทยก็คือเอกลักษณ์ของชาติไทยและที่คนไทยเรามีความมั่นคงอยู่ได้ทุกวันนี้ก็เพราะเรามีเอกลักษณ์ มีวัฒนธรรมไทยที่เป็นวิถีชีวิตของเรา

หมอลำหมู่ที่ผ่านมามีได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายซึ่งเห็นได้จากจากวัดในหมู่บ้านเขตภาคอีสาน มีเวทีหมอลำแบบถาวรแทบทุกวัด และมีหลายหมู่บ้านที่ได้รวมกลุ่มกันฝึกหัดและซ้อมหมอลำโดยการนำ

เอานิทานชาดกหรือบทนิทานพื้นบ้านมาแต่งเป็นบทร้องหมอลำ หมอลำหนุ่มได้มีการพัฒนาและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นกิจกรรมนันทนาการ มีบทบาทในการส่งเสริมเสถียรภาพทางสังคมเป็นศิลปะการแสดงที่ผูกพันกับชีวิตคนซึ่งได้สืบทอดมาหลายช่วงอายุจนถึงปัจจุบัน ยังมีการนำเอาเรื่องราวในท้องถิ่น บ้านเมืองมาเป็นกลอนลำเป็นการบอกเรื่องราวในเชิงประวัติศาสตร์ ด้วยภาษาและสำนวนแบบหมอลำหนุ่ม หมอลำหนุ่มเป็นศิลปะการแสดงขั้นสูงและโดดเด่นที่สุดของภาคอีสานเป็นศิลปะการแสดงที่ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลาย สามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนที่มีความสามารถ มีพรสวรรค์ ได้มีโอกาสทางธุรกิจเพิ่มมากขึ้นเป็นธุรกิจที่สำคัญอีกธุรกิจหนึ่ง ปัจจุบันยุคสมัยมีการเปลี่ยนแปลงไป ธุรกิจมีการแข่งขันกันสูงตามกระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมทำให้หมอลำหนุ่ม มีการพัฒนาให้เข้ากับยุคสมัย มีการเปลี่ยนแปลงไปตามค่านิยม คนส่วนใหญ่เลือกที่จะชมศิลปะที่กำลังโด่งดัง เพื่อแสดงความมีหน้ามีตาและเป็นที่ยอมรับจากเพื่อนและคนรอบข้าง เนื่องจากสังคมไทยว่าอะไรว่าตามกัน จึงทำให้หมอลำหนุ่มได้มีการพัฒนารูปแบบให้เข้ากับยุคสมัย เดิมทีหมอลำหนุ่มเป็นศิลปะการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ปัจจุบันกลายเป็นศิลปะการแสดงร่วมสมัย การบริหารจัดการทำให้ศิลปะการแสดงหมอลำหนุ่มกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่สามารถขายได้และสร้างผลกำไรมานักต่อนัก หมอลำหนุ่มมีวงใหม่ๆ เพิ่มขึ้นมากมาย มีการพัฒนาวงให้เข้ากับยุคสมัยเกิดจากการแข่งขันเพื่อที่จะให้ถูกใจคนดูและได้รับความนิยม ผลที่ตามมาทำให้มีงบประมาณที่สูงขึ้นตามมาด้วย เช่น วงหมอลำหนุ่มคณะระเบียบวาทะสิน เดิมมีนักแสดง 10 คน มีรายได้จากการแสดงหมอลำเพียง 100 บาท ปัจจุบันมีลูกวงมากกว่า 200 ชีวิต มีการปรับปรุงรูปแบบการแสดงให้เข้ากับสมัยนิยมมากขึ้น มีการนำเพลงลูกทุ่ง เพลงสตริงที่โด่งดังเข้ามาผสมกับรูปแบบเดิม รวมไปถึงเครื่องแต่งกายของนักแสดงและแดนเซอร์ ที่ออกแบบให้มีสีสันสวยงาม ถูกใจคนดูมากยิ่งขึ้น ทำให้มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นตามไปด้วย เป็นต้น (Netsin, S., 2007) ปัจจุบันปัญหาใหญ่ของวงหมอลำหนุ่ม คือ ภาวะเศรษฐกิจ ราคาน้ำมันแพง ประกอบกับการแข่งขันระหว่างวงหมอลำหนุ่มที่เพิ่มจำนวนมากขึ้น เกิดตัวเลือกที่หลากหลายให้กับผู้บริโภค ทำให้วงหมอลำหนุ่มวงที่มีการแสดงถูกใจผู้บริโภค มีการว่าจ้างงานเพิ่มมากขึ้น รายได้เพิ่มสูงขึ้นตาม วงหมอลำหนุ่มวงที่มีการว่าจ้างงานแสดงลดลง ส่งผลให้รายได้ลดลงตาม จากภาวะเช่นนี้การจัดกิจกรรมบันเทิงจึงได้รับการพัฒนาด้วยกลไกทางการตลาด เปิดโอกาสให้นักลงทุนที่มีเงินมากมีความสามารถในเชิงบริหารและการจัดการแบบสมัยใหม่ที่ดีกว่า เช่น การนำผลที่ได้รับความนิยมมาประยุกต์ใช้ในการแสดงแต่ไม่ได้คำนึงถึง ผลกระทบทางด้านลิขสิทธิ์ ก็อาจส่งผลให้มีการละเมิดลิขสิทธิ์เกิดขึ้น รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากศิลปิน นักแต่งเพลง หมอลำ นักดนตรี นักเต้นที่เข้าสู่วงการหมอลำหนุ่ม ขาดคุณภาพในด้านความรู้ ทักษะเฉพาะทางในการนำเสนอผลงานของตนเอง จนก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในอาชีพและรายได้ ส่งผลให้วงหมอลำหนุ่มหลายวงต้องเลิกกิจการไป อย่างไรก็ตามจากปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้นสิ่งที่สำคัญที่สุดมาจากผู้บริหารวงไม่สามารถบริหารจัดการให้วงหมอลำหนุ่มยังคงความสามารถในการแข่งขันกับวงหมอลำหนุ่มคณะอื่นๆ ได้ จึงส่งผลให้รูปแบบการแสดงหมอลำหนุ่มไม่ประสบผลสำเร็จ (Saenpradit, K., 2009) จากการพัฒนาเทคโนโลยีของประเทศต่างๆ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้านที่ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการแสดงหมอลำ เนื่องจากวิถีชีวิต รูปแบบการใช้ชีวิต พฤติกรรมการบริโภคและการรับชมหมอลำของชาวอีสานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก เนื่องจากปัจจุบันได้มีการบันทึกเทปการแสดง การแสดงสด หรือรูปแบบการถ่ายทำที่ทันสมัยนำมาจำหน่ายในรูปแบบวีดีทัศน์ เช่น แผ่นวีซีดี แผ่นดีวีดี ซึ่งมาราคาไม่แพงมากนัก ทำให้กลุ่มผู้ชมและผู้ที่จะว่าจ้างคณะหมอลำมาแสดงไม่จำเป็นต้องจ้างก็เป็นได้

เพราะบางคนไม่มีการปรับเปลี่ยนเรื่องที่ทำ การแสดง ไม่มีการพัฒนารูปแบบการนำเสนอ นักร้องเพลง หรือเนื้อเรื่องที่ใช้ในการเล่าเรื่องต่อกลอน ซึ่งก็เป็นปัญหาที่น่าเป็นห่วง ทำให้คณะหมอลำมีการปรับเปลี่ยนตนเองโดยตลอด ทำให้การแสดงหมอลำประสบปัญหาในด้านความเชื่อและค่านิยมที่ลดลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากสังคมได้เปลี่ยนไปรวดเร็ว สื่อต่างๆ เข้ามามีบทบาทแทนหมอลำมากยิ่งขึ้น เช่น ภาพยนตร์ ละครทางโทรทัศน์ สื่อทางอินเทอร์เน็ต ที่เข้าถึงได้เร็วให้ทั้งความรู้และบันเทิงได้มาก ฉะนั้นหมอลำจึงต้องมีการประยุกต์บทบาทของตนเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยคำนึงจากกลุ่มผู้ฟังเป็นหลัก ตลอดจนด้านเศรษฐกิจ การบริหารจัดการภายในวงหากไม่ปรับปรุงและขาดหลักบริหารที่ดีแล้ว ย่อมไม่สามารถที่จะยืนหยัดอยู่ได้ ดังจะเห็นได้ว่า ปัจจุบันมีหมอลำหลายคณะต้องเลิกการละเล่น และปิดวงไปโดยปริยาย เพราะไม่มีคนจ้างหรือไม่มีกลุ่มผู้ฟังที่นิยมชมชอบ

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยได้ตระหนักถึง ปัญหาของหมอลำหมู่ได้มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง เรื่อยมาไม่ดีเท่าที่ควร อีกทั้งยังมีวงหมอลำหมู่ที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมในสังคม และยังมีบางวงที่ไม่ประสบผลสำเร็จ แม้ว่าจะมีการบริหารจัดการแต่ก็อาจจะยังไม่ถูกใจผู้ชม จนต้องปิดกิจการไปที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาความเป็นมา สภาพปัจจุบัน รูปแบบการแสดง และแนวทางการพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ เพื่อที่จะได้มีการพัฒนา สืบทอดหมอลำหมู่อยู่คู่กับสังคมไทยสืบไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความประวัติความเป็นมาของหมอลำหมู่
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของรูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจในปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ

สมมติฐาน

1. ประวัติความเป็นมาของหมอลำหมู่เป็นอย่างไร
2. สภาพปัจจุบันของรูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เป็นอย่างไร
3. การพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่ที่เหมาะสมและส่งผลเชิงธุรกิจเป็นอย่างไร

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของหมอลำหมู่
2. ทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาและรูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจในปัจจุบัน
3. ทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่ที่เหมาะสมและส่งผลดีในเชิงธุรกิจ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้การศึกษา ในลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสาร และเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงภาคสนาม โดยกำหนดกรอบและขั้นตอนของระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

1. วิธีการวิจัย

วิธีการในการวิจัยผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Document) และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Filed Study) โดยการสำรวจการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การประชุมปฏิบัติการและนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์

2. ระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลาในการวิจัยตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2557 ถึง เดือนเมษายน 2560

3. ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

การเลือกพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่วิจัย 3 จังหวัด คือ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ และมหาสารคามโดยเลือกศึกษาจากคณะหมอลำหมู่ 3 ทำนอง คือ ทำนองขอนแก่น เลือกคณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ และคณะอนุภาควิเศษศิลป์ ทำนองกาฬสินธุ์ มหาสารคามเลือก คณะศิลป์ปทุมไท และคณะเพชรแพรวา ทำนองลำเพลินเลือกคณะสาวน้อยเพชรบ้านแพง และคณะบัวริมบึง เป็นแหล่งในการเก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ยังศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม ประมวลผลให้ตรงตามความมุ่งหมายที่วางไว้ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ ผู้วิจัยสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกมาเป็น 3 ตอน ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของหมอลำหมู่

หมอลำพื้นเป็นหมอลำคนเดียว (ส่วนมากจะเป็นหมอลำผู้ชาย) เนื้อหาที่ลำเป็นนิทานพื้นบ้าน กาละเกด จำปาสี่ต้น ปลายทุ่ง ฯลฯ การเล่าเรื่องพื้นเพของตนเองจึงเรียกว่า หมอลำพื้น หมอลำพื้นที่เป็นชายจะนุ่งโจงกระเบนหรือผ้าเหน็บกะเตี่ยวแบบอีสาน (ผ้าตาเหล็กก็เรียก) นุ่งเสื้อผ้าฝ้ายสีคราม (เสื้อดำหม้อนิล) ส่วนหมอลำหญิงจะนุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่ มีชายผ้าถุงหรือตีนซิ่นแบบอีสาน สวมเสื้อดำหม้อนิลหรือเสื้อแบบอื่นๆ เวลาจะใช้ผ้าขาวม้าเป็นสื่อแทนตัวบุคคล กล่าวคือถ้าแสดงบทบาทเป็นพ่อจะใช้ผ้าขาวม้าพาดเฉียงไหล่ (ภาษาอีสานใช้คำว่า เบี่ยงบาย) ถ้าเป็นหญิงสาวเอาผ้าขาวม้าห่อ (ตุ้ม) ทิ้งถ้าเป็นพระเอกจะใช้ผ้าขาวม้ามัดเอว (คาดพุง) ถ้าเป็นโจรผู้ร้ายนักเลงจะใช้หมอลำพื้นก็จะใช้ผ้าขาวม้าสอดระหว่างขาทำท่าขี่เหมือนม้า และทำท่าพายเหมือนพายเรือ การลำพื้นผู้ลำจะตัดเสียงเป็นตัวละครชาย หญิง เด็ก หรือคนแก่ เหมือนการพากย์ภาพยนตร์

ต่อมาได้มีวิวัฒนาการการลำพื้นจากการลำคนเดียวมาเป็นการลำ 2 คน หมอลำชายกับชาย หญิงกับหญิง หรือชายกับหญิง แบ่งบทกันลำ ที่นิยมมากคือ หมอลำชายกับหมอลำหญิงฝ่ายละคน โดยหมอลำชายรับบทตัวละครชายทุกตัว หมอลำหญิงรับบทตัวละครหญิงทุกตัว ลำนิทานเรื่องเดียวกันเรียกว่าหมอลำคู่ เกิดธรรมเนียมการว่าจ้างหมอลำ 2 คน มาลำด้วยกัน ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า มาลำใส่กัน ดังนั้นหมอลำแต่ละคนจะต้องหัดลำในเรื่องนิทานหลายเรื่อง เพื่อที่จะได้ลำด้วยกันได้หมอลำที่เป่าแคนประกอบการลำบนเวทีมากขึ้น

หมอลำหมู่ในปัจจุบันสามารถแยกออกเป็น 2 ประเภท ตามลักษณะลีลาหรือลักษณะการลำ คือ

หมอลำหมู่หรือปัจจุบันเรียกว่าหมอลำหมู่ และหมอลำเพลิน

หมอลำหมู่เป็นหมอลำหมู่แบบเดิมที่ได้วิวัฒนาการตามยุคสมัยจนปัจจุบันมีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น ๆ หลายชื่อ คือ หมอลำหมู่ หมอลำหมู่แบบธรรมดา หมอลำเรื่อง และหมอลำเวียง การที่เรียกว่าหมอลำหมู่เป็นความเคยชินที่เรียกหมอลำแบบนี้ว่าหมอลำหมู่มาแต่เดิม การเรียกหมอลำหมู่แบบธรรมดาก็เพื่อแบ่งแยกให้ชัดเจนระหว่างหมอลำหมู่แบบนี้กับหมอลำเพลินที่เรียกว่า หมอลำเวียง เพราะเป็นการลำที่ชาวเวียงจันทร์นิยมชมชอบมาก ท่วงทำนองการลำเป็นลำยาวอ่านหนังสือมีคติได้เรื่องราวดี ตรงกับวิถีชีวิตของชาวลาว

การแต่งกายของหมอลำหมู่แต่งคล้ายลิเก หมอลำชายนุ่งโจงกระเบนทับกางเกงขาสวมส่วนสวมชุดที่ปักดินหรือประดับประดาด้วยเพชรพลอยเทียม กากเพชรหรือกระจก บนศีรษะสวมหัวมอญ ส่วนหมอลำหญิงแต่งชุดไทย ส่วนมากจะเป็นชุดไทยจักรี มีบ้างที่แต่งชุดราตรียาวสำหรับหมอลำหมู่วาดกาฬสินธุ์ - มหาสารคาม ต่างกายเหมือนหมอลำเพลิน

ในเรื่องทำนองหรือวาดลำของหมอลำหมู่ในปัจจุบัน มีผู้ให้ความเป็นแตกออกเป็น 2 แนว คือ กลุ่มหนึ่งเห็นว่ามียู่ 4 วาดลำคือ วาดขอนแก่น วาดอุบลราชธานี วาดมหาสารคาม และวาดกาฬสินธุ์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่ามียู่ 3 วาด คือ วาดขอนแก่น วาดอุบลราชธานี และวาดกาฬสินธุ์ และมหาสารคาม ทำนองคล้ายกันมากให้ถือเป็นวาดเดียวกันในทรรคนะของผู้วิจัยเห็นว่าวาดลำของหมอลำหมู่มีอยู่ 3 วาดคือ วาดขอนแก่น วาดอุบลราชธานี และกาฬสินธุ์ - มหาสารคาม

2. รูปแบบการแสดงของหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ ของหมอลำทั้ง 6 คณะ ดังนี้

1) ด้านรูปแบบการแสดงและเครื่องแบบการแสดง ผู้แสดงหรือหมอลำปัจจุบันใช้ผู้แสดงจำนวนมาก ประมาณ 100-200 คน แต่ผู้ที่แสดงหมอลำในคณะลำเรื่องต่อกลอนจะมีประมาณ 20-30 คน ตัวเอกมีประมาณ 5-8 คน ผู้ที่จะมาเป็นหมอลำได้นั้นจะต้องเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมซึ่งผ่านการฝึกฝนมาพอสมควร

ปัญหาที่พบบางคณะนักแสดงไม่มีประสบการณ์ในการลำ จำกลอนได้น้อย น้ำเสียงในลำไม่ถูกต้องตามทำนอง ไม่มีความชำนาญในการพ้อนรำทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนักแสดงที่มีประสบการณ์และนักแสดงรุ่นใหม่

2) ด้านการจัดเวที แสง สี เสียง ในการแสดง เวทีที่คณะลำเรื่องต่อกลอนนิยมใช้ในการแสดงปัจจุบัน เป็นเวทีมาตรฐานเรียกว่าเวทีลอย ซึ่งเหมาะสมในการขนย้ายและประกอบได้ง่าย ส่วนโครงเวทีทำด้วยเหล็กหลายๆ ชิ้นส่วนประกอบกัน พื้นเวทีปูด้วยไม้ ขนาดของเวทีลอยโดยทั่วไปแล้วจะมีขนาดความยาวประมาณ 25-30 เมตร ความกว้าง ประมาณ 8-10 เมตร ความสูงประมาณ 1-1.5 เมตร เวทีลัดลับกับไปโดยทั่วไปจะมีอยู่ 3 แบบ คือ แบบชั้นเดียว แบบ 2 ชั้น และแบบ 3 ชั้น ส่วนมากจะนิยมใช้เวทีลอยแบบ 2 ชั้น มีโครงเหล็กสองข้างทำหน้าที่เสมือนเสาซึ่งจะเป็นที่ติดตั้งและลำโพง จะใช้รอกชักขึ้น ต้นทุนในการทำเวทีใช้เงินประมาณ 200,000-300,000 บาท

3) ด้านการแสดงทางเครื่อง ทางเครื่องในคณะลำเรื่องต่อกลอนคณะปัจจุบัน โดยทั่วไปแล้วแต่ละคณะ จะมีทางเครื่องประมาณ 50-100 คน ถ้าเป็นลำเรื่องต่อกลอนคณะใหญ่ๆ จะมีทางเครื่อง 80 คนขึ้นไป ทั้งนี้จะมีการฝึกจากชาวบ้านที่อยู่ใกล้กับที่ตั้งของคณะ ทางเครื่องจะมีทั้งชายและหญิง การแสดงทางเครื่องแต่เดิมนั้นจะแสดงช่วงแรกปัจจุบันจะแสดงสลับเป็นช่วงๆตามที่มีการร้องเพลงขณะลำ ผู้แสดงทางเครื่องก็จะออกมาเต้นหน้าเวทีประกอบเพลง ทางเครื่องบางคนจะเป็นทั้งนักร้องและหมอลำ จึงหว่าทำเต้นของทางเครื่องนั้นจะมีผู้ฝึกสอนหรือในคณะลำเรื่องต่อกลอนเรียกว่า ครูทางเครื่อง โดยครูทางเครื่องจะเป็นคนคิดประดิษฐ์ท่าเต้นให้

ในด้านปัญหาทางเครื่อง เพลงบางเพลงอาจไม่เหมาะสมกับท่าเต้นของทางเครื่อง การออกแบบท่าเต้นของทางเครื่องบางท่าดูย้วยวนมากเกินไป ไม่ถูกกาลเทศะ ด้านประสบการณ์ของทางเครื่องมีไม่เท่ากัน ทำให้ท่าเต้นที่ใช้แสดงดูไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ปัญหาส่วนหนึ่งคือทางเครื่องมาไม่ครบ สาเหตุมาจากทางเครื่องติดธุระทางบ้าน มาร่วมแสดงไม่ได้ต้องแสดงเท่าที่มี

4) ด้านการบริหารจัดการวง ในปัจจุบันในวงจะมีการแบ่งหน้าที่ในวงได้แก่ หัวหน้าคณะ มีหน้ารับงานแสดง ดูแลค่าใช้จ่ายของวงทั้งหมดในวง หัวหน้าฝ่ายอาหาร มีหน้าที่จัดหาอาหาร หัวหน้าฝ่ายนักดนตรี ดูแลการฝึกซ้อม การแกะเพลงเล่นเพลง ดูแลแก้ไขซ่อมแซมเครื่องดนตรี หัวหน้านักร้อง หมอลำ ทำหน้าที่ฝึกซ้อมนักแสดงให้เกิดทักษะ หัวหน้าฝ่ายทางเครื่อง ควบคุมการฝึกซ้อมให้เข้าจังหวะดนตรี ฝึกซ้อมท่าเต้นให้หลากหลายและเข้ากับสมัยนิยมท่าเต้นควรจะสอดคล้องและสื่อถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาวอีสาน

5) ด้านการบริหารรายได้ ในด้านการบริหารจัดการรายได้ รายได้ส่วนใหญ่จะมาจาก การรับงานต่างๆ จากผู้จ้าง ทั้งในจังหวัด จังหวัดใกล้เคียง และภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งมีการควักงานยาวตลอดทั้งปี ซึ่งงานแต่ละที่ผู้จ้างให้ค่าตอบแทนแตกต่างกันไป ในการรับงานยังเป็นการติดต่อรับงานผ่านโทรศัพท์ช่องทางเดียวเท่านั้น ในวงมีสมาชิกจำนวนมากทำให้รายได้ที่ได้รับมาจ่ายเป็นค่าตอบแทนให้สมาชิกแต่ละคนนั้นขึ้นอยู่กับว่าผู้รับงานให้ราคาเท่าไร ให้ค่าตอบแทนตามที่กำหนดกันไว้ สมาชิกก็ได้เบียดเบียนในราคาปกติ บางงานผู้จ้างไม่ทำตามข้อตกลง ให้ค่าตอบแทนน้อยกว่าที่ตกลงกันไว้ ทำให้กระทบกับรายได้ของสมาชิกในวงที่ควรได้รับ สมาชิกแต่ละคนมีภาระต่างกัน บางคนยังศึกษาเล่าเรียนอยู่ เมื่องานใดที่ได้รับเงินน้อย ส่งผลให้สมาชิกได้รับความลำบากในการเลี้ยงชีพ

6) ด้านอื่นๆ ปัญหาการเดินทางไปแสดงในงานต่างๆ จะเกิดอุบัติเหตุรถเสีย ยางแตก ติดด่านถนนชำรุด ผู้ขับรถไม่รู้จักทาง มีปัญหาในการอ่านแผนที่เดินทาง ทำให้การเดินทางล่าช้ากว่ากำหนด ปัญหาการเจ็บป่วยของสมาชิกที่ทำหน้าที่สำคัญ ขาดระเบียบวินัยในด้านระยะเวลา ตื่นสาย นอนดึก ไม่รักษาเวลาก็เป็นปัญหาที่แก้ได้อย่างยากลำบากเพราะหาตัวแทนในเวลาอันสั้นไม่ได้ เครื่องดนตรีชำรุด เกิดพายุฝน ระหว่างการแสดงหรือเหตุทะเลาะวิวาทกันในช่วงมีการแสดง ทำให้การแสดงต้องยกเลิกไป หรืออยู่ในช่วงไว้อาลัย ทำให้วงต้องหยุดรับงาน

3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ

สรุปแนวทางการพัฒนาหมอลำหมู่ในภาคอีสานในเชิงการพัฒนาหมอลำหมู่ในภาคอีสาน จากสภาพปัญหา จึงนำสู่กระบวนการค้นพบใหม่ก็คือ การปรับปรุงแต่ละด้านจะได้แนวทางการพัฒนาคณะหมอลำหมู่แบบใหม่ในเชิงธุรกิจ ซึ่งจะต้องยึดหลักการดังนี้

1) ด้านการแสดงและเครื่องแบบการแสดงควรปรับเปลี่ยนประยุกต์วัฒนธรรมการแสดงที่มีอยู่เดิมเข้ากับสมัยใหม่มากขึ้น เพื่อตอบรับกลุ่มผู้ชมวัยรุ่นอีสานสมัยใหม่ เครื่องแบบการแสดงเน้นการประยุกต์วัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมเก่าให้เป็นวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ให้แก่ผู้ชม

2) ด้านการจัดเวที แสง สี เสียง ปรับเวทีให้เข้ากับฉากแต่ละฉากที่แสดง ฉากแต่ละฉากให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องที่แสดง ทั้งนี้การสร้างเวทีนั้นก็ขึ้นอยู่กับศิลปินหมอลำจะจัดหาตามความเหมาะสม และเวทีควรจะไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไปพื้นที่พอเหมาะกับการแสดง ทั้งดนตรี ทางเครื่อง หมอลำ ในด้านแสง สี เสียง สำหรับแสงสว่างที่ใช้บนเวทีออกงานแต่ละครั้งควรคำนึงถึงต้นทุนเพราะเมื่อลงทุนไปมากหากเกิดอุบัติเหตุระหว่างเดินทาง หรือสภาพอากาศแปรปรวน จะเป็นผลกระทบต่องานแสดงและผู้ลงทุน ควรบริหารจัดการ

อย่างเข้มงวด ทั้งนี้ควรมีการปรึกษานักออกแบบการแสดงเพื่อความสอดคล้องกับด้านเศรษฐกิจของผู้ว่าจ้าง

3) ด้านวรรณกรรมคำกลอน ผู้ประพันธ์บทกลอนและศิลปินนักแสดงควรจะนำวรรณกรรมคำกลอนพื้นบ้านอีสานมาใช้แสดง เรื่องที่นำมาแสดงควรสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตามจารีตประเพณี สื่อถึงผู้ชมผู้ฟังเกิดความสมัคสมานสามัคคีมีความเมตตากรุณาในสังคมอีสาน ภาษาที่ใช้ประพันธ์ควรใช้ภาษาที่ไม่เก่าและไม่ใหม่จนเกินไป และต้องมีความงามทางภาษาที่ประพันธ์ เพื่อเป็นการสื่อให้ผู้ชมรับฟังได้โดยทั่วกัน

4) ด้านดนตรีและทำนองลำ แนวทางการพัฒนาการแสดงหมอลำหมู่ในเรื่องดนตรีที่นำมาประกอบการขับร้องควรจะบูรณาการระหว่างเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานและเครื่องดนตรีสากล และแบ่งเครื่องดนตรีที่ใช้เล่นประกอบลำและเครื่องดนตรีที่ใช้เล่นประกอบการร้องเพลง ในการแสดงแต่ละฉาก เพื่อสร้างอารมณ์สุนทรีย์แก่ผู้ฟัง ส่วนที่เป็นช่วงที่หมอลำจะร้องในจังหวะเร็วที่หรือตอนลำเดินควรจะใช้พิณและเครื่องดนตรีฝรั่งเข้ามาประกอบการแสดง ในเรื่องของทำนองลำควรอนุรักษ์ทำนองดั้งเดิมไว้ในการขับร้องและพัฒนาทำนองดั้งเดิมให้มีความร่วมสมัยตามกาลเวลา นอกจากนี้การที่จะทำให้การแสดงดนตรีให้ผู้ฟังความสนุกสนานสร้างสุนทรียภาพให้เกิดแก่ผู้ชมนั้นสิ่งสำคัญคือนักแสดงต้องฝึกซ้อมอยู่เสมอเพื่อรักษามาตรฐานของตัวนักแสดงเอง

5) ด้านพัฒนาการแสดงทางเครื่อง การพัฒนาแบบท่าเต้น หัวใจหลักคือครูผู้สอนต้องเข้าใจหลักของวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งท่าเต้นแต่ละท่าครูผู้สอนต้องศึกษาท่าเต้นให้ทันสมัยนิยมมีความเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัย ควรมีการแปรแถวผสมในท่าเต้น ควรมีอุปกรณ์ เช่น หางนกยูงหรือกลีบดอกบัวจำลองที่มีลักษณะใหญ่พอสมควรพอที่จะให้ผู้ชมมองเห็นแปรแถวเป็นวงรอบตัวนักร้องเป็นรูปของบัวตูมบัวบานและเครื่องแต่งกายนักเต้นควรจะเป็นยุคต่อเช่นชุดไทยเป็นชุดไทยประยุกต์ ในบทเพลงส่วนใหญ่จะกล่าวถึงความรัก ควรมีการเกี่ยวพาราสิระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายหญิงเพื่อสื่อความหมายของเพลงและวิถีชีวิตคนอีสาน

6) ด้านบริหารจัดการวง มีการแบ่งหน้าที่ในวงได้แก่ หัวหน้าคณะ มีหน้ารับงานแสดง ดูแลค่าใช้จ่ายของวงทั้งหมดในวง หัวหน้าฝ่ายอาหาร มีหน้าที่จัดหาอาหาร หัวหน้าฝ่ายนักดนตรี ดูแลการฝึกซ้อม การแกะเพลงเล่นเพลง ดูแลแก้ไขซ่อมแซมเครื่องดนตรี หัวหน้านักร้องหมอลำ ทำหน้าที่ฝึกซ้อมนักแสดงให้เกิดทักษะ หัวหน้าฝ่ายทางเครื่อง ควบคุมการฝึกซ้อมให้เข้าจังหวะดนตรี ฝึกซ้อมท่าเต้นให้หลากหลายและเข้ากับสมัยนิยมท่าเต้นควรจะสอดคล้องและสื่อถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชาวอีสานฝ่ายออกแบบและจัดการเครื่องแต่งกายนักแสดง จัดการเรื่องเสื้อผ้า ฝ่ายเวทีไฟฟ้าแสงสีเสียง ควบคุมการตั้งเวทีและแสงสีเสียง ควบคุมในด้านารแสดงทั้งหมดในเวที เพื่อให้ในวงมีการแบ่งอำนาจหน้าที่บริหารจัดการแต่ละฝ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ ง่ายต่อการควบคุม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในวง

7) ด้านการบริหารรายได้ มีการบริหารจัดการรายได้ที่ทันสมัย ควรนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์เข้ากับการบริหารรายได้ของวง ควรการบันทึกข้อมูลรายรับ รายจ่าย ในแต่ละงาน ต่อเดือน ต่อปี บันทึกข้อมูลตารางงานประจำเดือน ประจำปี ลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ ซึ่งปลอดภัยกว่าการเก็บข้อมูลแบบเก่า การบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์จะทำให้ข้อมูลไม่สูญหายเพราะมีระบบหน่วยความจำไว้คอยบันทึกข้อมูลในคอมพิวเตอร์ ควรมีการบันทึกภาพและเสียงของการแสดงในแต่ละที่เพื่อนำมาเผยแพร่ผ่านซีดี ผ่านช่องทางโซเชียลมีเดีย เช่น ยูทูบ เพื่อประชาสัมพันธ์วง ซึ่งช่วยขยายฐานแฟนคลับ ขยายตลาดเพื่อสร้างรายได้เพิ่มจากยอดคนดู และจากแผ่นซีดี

8) ด้านอื่นๆ ในการพัฒนาเพื่อสร้างความเหมาะสมในด้านการแต่งตัวของหมอลำหมู่และการอนุรักษ์พื้นฟูศิลปวัตถุที่ทรงคุณค่าให้อยู่คู่สังคมอีสานอย่างสง่างามควรจะสร้างสรรค์และนำไปใช้ให้เหมาะสมกับการแสดง ในด้านวัสดุที่ใช้ทำควรจะเป็นวัสดุที่ไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ผ้าที่นำมาตัดชุดควรเป็นผ้าที่เข้ากับเนื้อเรื่องที่แสดง เหมาะสมกับตัวละคร หรือการนำชุดที่ใช้แล้วมาดัดแปลงใช้ใหม่อีกครั้ง ในด้านการออกแบบให้เกิดความสวยงามเหมาะสมบทบาทของตัวละครแต่ละตัว อาจเป็นลอกเลียนหรือภาพปรุงจากเครื่องแต่งตัวของตัวละครในวรรณคดีแต่เรื่อง ซึ่งมีบางส่วนในภาพจิตรไทยและอีสาน ในด้านการนำไปใช้

อภิปรายผล

จากข้อสรุปผลการวิจัยข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลการวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ได้อย่างเหมาะสม ได้แก่ องค์ประกอบของการแสดงลำเรื่อง ต่อกลอน ประเภทของลำเรื่องต่อกลอน วิวัฒนาการของหมอลำหมู่ พัฒนาการหมอลำหมู่ สภาพปัญหาของหมอลำหมู่ในปัจจุบัน รูปแบบการแสดง เครื่องแบบการแสดง การจัดเวที แสง สี เสียง ในการแสดง การแสดงทางเครื่อง การบริหารจัดการวง การบริหารรายได้ และแนวทางการพัฒนาหมอลำหมู่ในภาคอีสาน แนวทางพัฒนาหมอลำหมู่ในภาคอีสาน การพัฒนารูปแบบการแสดง การพัฒนาเครื่องแต่งกายในการแสดง การพัฒนาการจัดเวที แสง สี เสียงในการแสดง การพัฒนายุทธศาสตร์การกลอน การพัฒนาดนตรี และทำนองลำ การพัฒนาการแสดงทางเครื่อง การบริหารจัดการวง การบริหารรายได้ ในการพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจดังนี้

1. คณะหมอลำหมู่ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานมีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขของกาลเวลา สังคม วัฒนธรรม ระบบทุนนิยม ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ การเมือง ฯลฯ จึงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคณะหมอลำ ทำให้คณะหมอลำต้องปรับตัวในด้านต่างๆ เช่นการแต่งกายของนักแสดงหมอลำ เรื่องราวการแสดงหมอลำเรื่องการประพันธ์กลอนลำรูปแบบการแสดงเพื่อความอยู่รอดซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Schmidt, 1868–1954) ที่แพร่กระจายโดยการยืมวัฒนธรรมของต่างชาติมาใช้จนกลายเป็นวัฒนธรรมของตน สามารถบูรณาการ การแสดงเขากันได้อย่างเป็นรูปแบบที่ผสมผสานอย่างลงตัว มีคุณค่าต่อผู้นำไปใช้การแพร่กระจาย-เกิดจากคนถิ่นอื่นติดใจในวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้และนำไปใช้ในท้องถิ่นของตน การสื่อสาร การคมนาคมเป็นอีกกลไกหนึ่งที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (Baumgarten, 1714–1762) ซึ่งนับว่าเป็นศาสตร์อันลึกซึ้ง เป็นศาสตร์ที่พัฒนาจิตใจของมนุษย์โดยเฉพาะ มนุษย์จำเป็นต้องศึกษาเพื่อปรับปรุงตนเองให้เป็นผู้มีรสนิยมสูง การเข้าถึงศิลปะนั้นได้รับประโยชน์หลายประการด้วยกัน คือ

1.1 ได้รับรสความงามอมตะทางศิลปะ ซึ่งไม่เคยมีหรือเคยเห็นในธรรมชาติมาก่อน เรียกว่าได้รู้ได้เห็นเหนือกว่าคนธรรมดา อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมหมอลำหมอแคนมีความอมตะทางศิลปะ เพราะแทรกอยู่ในจิตใต้สำนึกของชาวอีสาน ด้วยความที่มีรากเหง้าและความเป็นมายาวนานทำให้หมอลำปรับตัวได้ดีเมื่อเทียบกับการแสดงอย่างอื่น

1.2 ความงามศิลปะจะฝังแน่นโดยความทรงจำ ไม่ลืมเลือนง่าย ด้วยความงามหลายด้านของการแสดงหมอลำหมู่ ทำให้สามารถดึงดูดผู้ชมได้ดี โดยการผูกเรื่องที่ใช้แสดงเป็นสิ่งที่อยู่ในความทรงจำของผู้ชมได้

1.3 ศิลปะทำให้มนุษย์เรามีความเห็นร่วมกันทำให้จิตใจผูกพันต่อกัน คนที่มีอารมณ์รสนิยมตรงกัน

จะมีความเข้าใจ จะรักกันแน่นแฟ้นยิ่งกว่าสิ่งอื่น วรรณคดีชั้นสูงหรือศิลปะชั้นสูง จะมีจุดโน้มเอียงให้เรา เข้าใจถึงคุณงามความดีบางอย่าง ซึ่งศิลปะซ่อนเร้นอยู่แล้ว ก็ยังได้รับรสความลึกซึ้งของศิลปะเพิ่มขึ้น และพลอยปรับปรุงจิตใจให้มีการคล้อยตามไปด้วย การที่หมอลำอยู่ได้จนถึงปัจจุบันเนื่องจากผู้ชมผู้ฟังมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน มีค่านิยมและรสนิยมอย่างเดียวกัน และศิลปะการแสดงของหมอลำเป็นศิลปะชั้นสูงสามารถโน้มนำจิตใจได้เป็นอย่างดี

2. ศึกษาด้านรูปแบบการแสดงของหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ

เนื่องจากค่านิยมของผู้คนเปลี่ยน คณะหมอลำที่ทำการวิจัยต่างเห็นด้วยจะมีการปรับตัวให้ตรงตาม ความนิยมของผู้ชมผู้ฟัง รูปแบบการแสดง เครื่องแบบการแสดง การจัดเวที แสง สี เสียงในการแสดง การแสดงทางเครื่อง การบริหารจัดการวง การบริหารรายได้ วิธีการปรับจะเป็นการลอกเลียนแบบจาก หลายส่วน ด้านเวทีลอกเลียนแบบจากเวทีคอนเสิร์ต รูปแบบการแสดงได้จากละครเวทีและละครโทรทัศน์ ดนตรีประกอบการแสดงลอกเลียนเพลงสมัยนิยมทั้ง ลูกทุ่งและเพลงป๊อป การลงโดยรวมจะลงทุนสูง ทุกด้าน ผลทำให้คณะหมอลำที่ทุนน้อยต้องยุบวงไปจำนวนมาก หากอยู่ในกระแสเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง จะทำให้ราคาค่าจ้างไม่คงหรืออาจปรับขึ้นราคา ซึ่งนับวันจะเพิ่มมากขึ้นมีผู้จ้างน้อยลง จึงต้องมีการปรับวิธีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับทุนของเจ้าและเพื่อเป็นรักษา หรือก่อตั้งคณะหมอลำหมู่ให้ขยายออกไป

3. การพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ

3.1 แนวทางการพัฒนารูปแบบการแสดงเครื่องแบบการแสดง

การจัดรูปแบบการแสดงหน้าเวทีต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้ชม มีหลากหลาย มีความเป็นมืออาชีพ การแสดงต้องอยู่บนพื้นฐานแนวคิดของการอนุรักษ์ และการสร้างสรรค์ที่มาจากความเป็นอีสานและ ความเป็นไทยเพื่อสร้างความแตกต่างสร้างคุณค่า พัฒนาการแสดงให้ทันสมัยกับภาวการณ์เปลี่ยนแปลง ทางสังคม สอดคล้องกับการศึกษาของ (Ubonloet, S., 2007, p.147) รูปแบบในการจัดแสดงหรือ กระบวนการนำเสนอมี 3 ขั้นตอนคือ บทนำ เนื้อหา บทสรุปและรายละเอียดปลีกย่อยที่ทำให้การแสดง มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นคือจัดการแสดงให้เหมาะสมกับโอกาสมีหลักในการจัดแสดงดังนี้ ความพร้อมเพรียง ในการแสดงและบรรเลงมีรูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย เน้นการอนุรักษ์ภาษา และเนื้อร้อง มีการแสดงตลกแทรก พัฒนารูปแบบการแสดงตามกระแสมโนทัศน์ของสังคม เจ้าภาพ สถานที่ เวลา สถานที่สร้างสรรค์ผลงานและประกอบอาชีพ

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการแสดงหมอลำหมู่เชิงธุรกิจ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งการเก็บ ข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกัน ผลการวิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของ การวิจัยนั้นได้นำเสนอและปรากฏในบทที่ 4 แล้ว ดังนั้นมีข้อเสนอแนะและอภิปรายเพิ่มเติม ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ควรนำข้อมูลไปสร้างเป็นแบบเรียนเพื่อใช้ในหลักสูตรท้องถิ่น เนื่องจากงานวิจัยได้ศึกษา ลักษณะเด่นของลำเรื่องต่อกลอนทั้ง 6 คณะซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทั่วภาคอีสาน ข้อมูลสะท้อนให้เห็นลักษณะ เด่นในด้านการแสดง เครื่องแต่งกาย ทางเครื่อง เนื้อเรื่องทำนอง ดนตรีประกอบ เวที แสง สี เสียง

ด้านการบริหารจัดการวง ด้านการบริหารรายได้ เนื้อหาดังกล่าวสามารถนำไปสร้างชุดการสอนตั้งแต่
ขั้นพื้นฐาน ขั้นกลางและขั้นสูง ซึ่งอาจพัฒนาเป็นอาชีพได้ศิลปินหมอลำหมู้ได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มผู้ประกอบการหรือเจ้าของหมอลำ ในประเทศไทย
เพื่อเป็นประโยชน์ในเรื่องของการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนทั้งรูปแบบการแสดง
ทำนอง แสงสีแสง และรูปแบบทางธุรกิจของธุรกิจหมอลำที่เหมาะสม

2.2 ควรศึกษาวิจัยเรื่องปัญหาการพัฒนาการแสดงหมอลำแต่ละประเภทในภาคอีสาน เพื่อเปรียบเทียบ
ปัญหาอุปสรรคในแต่ละพื้นที่ซึ่งจะได้ทราบปัญหา และแนวทางแก้ไขรูปแบบการแสดง เครื่องแบบ
การแสดง การจัดเวที แสง สี เสียง ในการแสดง การแสดงทางเครื่อง การบริหารจัดการวง การบริหารรายได้

References

- Baumgarten, A. (1954). *Meditationes Philosophicae De Nonnullis Ad Poema Pertinentibus*,
In Aschenbrenner, T. R. K. & Holther, W. B. (eds). **Reflections on Poetry**. Berkeley:
University of California Press.
- Nasusin, Surapon. (2007). **Development of Lam Ruang Tor Klon Performance in Khon
Kaen Styled, Rabeabwatasin Band, Khon Kaen Province**. Mahasarakham University.
- Sanpradit, Kitisak. (2009). **Guidelines for Isan Lam Ruang Tor Klon Performance Potential
Development Appropriate to Culture and Economy**. Ph. D. Thesis in Cultural
Science, Mahasarakham University.
- Ubollert, Supawan. (2007). **Development Models of Disseminating Isan Folk Arts,
Culture, Music and Performance of the Dramatic Art Colleges**. Ph. D. Thesis in
Cultural Science, Mahasarakham University.
- Thammawat, Jaruwan. (1983). **Folklore**. Bangkok : Aksorn Watthana.
- William, P. (1977). **Music Culture of the Pacific, the Near East, and Asia**. 2nd ed. Englewood,
New Jersey: Prentice Hall Inc.

A Causal Relation Model of Market Orientation and Extended Market
Orientation Factors Affecting Strategic Management through
The Causal Relation Model of Market Orientation and Extended
Market Orientation Factors Affecting Strategic through Performance